JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
MICHAEL B. ELMER
30 päivänä huhtikuuta 1996 *

1. Kuuluuko lakisääteinen, tietyn iän saavuttaneille henkilöille myönnettävä alennus julkisen liikenteen matkalippujen hinnoista miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä 19 päivänä joulukuuta 1978 annetun neuvoston direktiivin 79/7/ETY [1] (jäljempänä direktiivi) soveltamisalaan? Esillä olevassa asiassa on pääasiassa kyse tästä.

Direktiivin asiaankuuluvat säännökset

2. Direktiivi on annettu ETY:n perustamissopimuksen 235 artiklan nojalla. Johdantoosan toisessa perustelukappaleessa todetaan selkeästi, että tasa-arvoisen kohtelun periaate sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä on "ensiksi toteutettava niissä lakisääteisissä järjestelmissä, jotka antavat turvaa sairastumisen, työkyvyttömyyden, vanhuuden, työtapaturmien, ammattitautien ja työttömyyden varalta, sekä sosiaalihuollossa niiltä osin kuin sillä täydennetään edellä mainittuja järjestelmiä tai korvataan ne".

Direktiivin 1 artiklan mukaan sen tarkoituksena on "asteittain toteuttaa 3 artiklassa tarkoitetussa sosiaaliturvassa ja muussa sosiaalisessa suojelussa miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaate".

Direktiivin henkilöllinen soveltamisala käy ilmi sen 2 artiklasta, jonka mukaan direktiiviä sovelletaan "työtä tekevään väestöön mukaan lukien itsenäiset ammatinharjoittajat, sellaiset työntekijät ja itsenäiset ammatinharjoittajat, joiden työnteko on keskeytynyt sairauden, tapaturman tai muunlaisen kuin vapaaehtoisen työttömyyden vuoksi, sekä työnhakijat, sekä eläkkeellä oleviin tai työkyvyttömiin työntekijöihin ja itsenäisiin ammatinharjoittajiin".

Direktiivin asiallisesta soveltamisalasta säädetään 3 artiklan 1 kohdassa, jonka mukaan direktiiviä sovelletaan seuraavasti:

"a) lakisääteisiin järjestelmiin, jotka antavat turvaa seuraavien tapausten varalta:

— sairaus,

— työkyvyttömyys,

* Alkuperäinen kieli: tanska.

1 — EYVL L 6, s. 24.

— vanhuus,

— työtapaturmat ja ammattitaudit,

— työttömyys;

b) sosiaalihuoltoon niiltä osin kuin sillä täydennetään a alakohdassa tarkoitettuja järjestelmiä tai korvataan ne."

Direktiivin 4 artiklan 1 kohdan mukaan tasaarvoisen kohtelun periaatteella on seuraava sisältö:

"— — minkäänlaista sukupuoleen perustuvaa syrjintää ei saa esiintyä välittömästi eikä välillisesti — — eikä varsinkaan, kun on kysymyksessä:

— järjestelmien soveltamisala ja niiden piiriin pääsemisen edellytykset;

— — ."

Direktiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan direktiivi ei rajoita jäsenvaltioiden oikeutta jättää sen soveltamisalan ulkopuolelle muun muassa "eläkeiän määrittelyä vanhuus- ja työeläkkeen myöntämiseksi sekä sen mahdollisia vaikutuksia etuuksiin".

Sovellettava kansallinen lainsäädäntö

3. Yhdistyneessä kuningaskunnassa oli alunperin useita paikallisia järjestelmiä, joiden perusteella myönnettiin ilman mitään erityistä oikeudellista perustaa muun muassa iäkkäille henkilöille alennuksia julkisen liikenteen matkalippujen hinnoista. Asiassa Prescott vastaan Birmingham Corporation [2] Court of Appeal kuitenkin katsoi, että paikallisviranomaisilla ei ollut toimivaltaa myöntää tällaisia etuuksia, joilla tiettyjä henkilöryhmiä suosittiin muiden kustannuksella.

4. Tämän vuoksi paikallisviranomaisille annettiin toimivalta toteuttaa tällaisia järjestelmiä *Public Services Vehicles (Travel Concession) Act 1955*:llä. Pöytäkirjasta, joka on laadittu lakiesitystä käsitelleestä 18.2.1955 pidetystä House of Commonsin istunnosta käy ilmi, että lain tarkoituksena oli antaa paikallisviranomaisille toimivalta toisaalta hoitaa

2 — Ks. (1995) Ch 210.

julkista liikennettä ja toisaalta avustaa tiettyjä huonossa asemassa olevia henkilöryhmiä. Lakiesityksen esitellyt Edward Short totesi, että "tämä on todellisuudessa periaatteellinen kysymys, jolla on pikemminkin kansallista kuin vain paikallista merkitystä. Eräs paikallishallintojärjestelmämme ylpeyden aiheista on se, että siinä annetaan paikallisviranomaisille laaja harkintavalta sosiaalipalvelujemme hallinnon osalta. — — Harkintavalta koskee usein eri henkilöryhmien tukemista muodossa tai toisessa — kunnan omistamien asuntojen vuokraaminen, vanhuksille tarjottavat ateriat, koululaisten kuljetukset ja vaatetus sekä avustukset koululaisten elatukseen ja niin edelleen."

5. Asiaankuuluvat säännökset sisältyvät *Transport Act 1985*:n (jäljempänä laki) 93 pykälään, jossa paikallisviranomaisille annetaan toimivalta toteuttaa järjestelmä, jonka perusteella tietyillä henkilöryhmillä on oikeus käyttää julkisia kulkuvälineitä ilmaiseksi tai alennettuun hintaan. Lain 93 pykälän 7 momentin mukaan seuraavilla henkilöillä on oikeus tällaisiin alennuksiin:

"a) 65 vuotta täyttäneet miehet ja 60 vuotta täyttäneet naiset,

b) alle 16-vuotiaat henkilöt,

c) henkilöt, jotka ovat täyttäneet 16 vuotta mutta eivät 18 vuotta ja jotka saavat kokopäiväistä opetusta,

d) sokeat henkilöt eli henkilöt, joiden näkökyky on siinä määrin heikentynyt, että he eivät voi tehdä työtä, jossa näkökyky on olennainen,

e) henkilöt, joilla on sellainen vamma tai vaurio, joka viranomaisen tai jonkun järjestelmän toiminnasta vastaavan viranomaisen käsityksen mukaan vakavasti heikentää heidän kykyään kävellä, ja

f) muut sellaiset henkilöryhmät, jotka Secretary of State voi asetuksella yksilöidä".

Edellä a alakohdassa määritellyt iät vastaavat vanhuuseläkkeen ikärajoja Yhdistyneessä kuningaskunnassa.

6. Secretary of State for Transport laajensi etuuteen oikeutettujen henkilöiden ryhmää lain 93 artiklan 7 momentin f alakohdan nojalla annetulla *Transport Act 1985 (Extension of Eligibility for Travel Concessions) Order 1986*:lla seuraavasti:

a) psyykkisesti vammautuneet henkilöt,

b) henkilöt, joilta on lääketieteellisten syiden vuoksi evätty ajokortti,

c) kuurot ja mykät henkilöt,

d) henkilöt, joiden näkökyky on heikentynyt siinä määrin, että he eivät kykene kohtuullisen täsmällisesti arvioimaan ajoneuvoliikenteen määrää ja kulkunopeutta,

e) henkilöt, jotka eivät voi käyttää kumpaakaan kättään,

f) alennukseen oikeutettujen henkilöiden nimeämät seuralaiset, mikäli alennukseen oikeutettu henkilö toimivaltaisen viranomaisen käsityksen mukaan on niin vakavasti vammautunut, että hän ei pysty matkustamaan julkisissa liikennevälineissä ilman seuralaista.

7. Paikallisviranomaisilla on toimivalta päättää, mihin edellä mainituista alennukseen oikeutetuista henkilöryhmistä kyseisen viranomaisen alennusjärjestelmää sovelletaan.

8. Edellä mainittujen säännösten perusteella pääasian ensimmäinen vastaaja Wrekin District Council toteutti järjestelmän, jonka piiriin kuuluvat 65 vuotta täyttäneet miehet ja 60 vuotta täyttäneet naiset sekä vammaiset. Nuoret henkilöt eivät kuitenkaan kuulu järjestelmän piiriin. Järjestelmän piiriin kuuluvat henkilöt voivat maksamalla kahden Englannin punnan (GBP) (joka vastaa 2,43 ecua) hintaan ostaa joko National Transport Tokeneja — eli matkakuponkeja — 16 GBP:n (joka vastaa 19,42 ecua) arvosta tai linja-autokortin, joka oikeuttaa heidät matkustamaan linja-autoilla Shropshiressa puoleen hintaan. Etuuteen oikeutetut voivat myös ostaa 43 GBP:lla (joka vastaa 52,18 ecua) Travel Stampin, joka oikeuttaa matkustamaan linja-autoilla Wrekinin alueella maksutta. Yhteisöjen tuomioistuimen istunnossa Wrekin District Council ja Yhdistynyt kuningaskunta totesivat, että yksittäisten edunsaajien järjestelmästä saaman etuuden

suuruutta on vaikea arvioida. Linja-autokortin arvo riippuu siitä, kuinka usein sitä käytetään; mitä enemmän asianomaiset henkilöt tarvitsevat kuljetusta ja käyttävät korttiansa, sitä edullisempi järjestelmä heille on.

9. Matkustusalennusjärjestelmä rahoitetaan julkisista varoista. Paikallisviranomaisten linja-autoliikenteen harjoittajille maksamista, järjestelmään liittyvistä korvauksista aiheutuvat kustannukset olivat 1991—1992 koko Yhdistyneessä kuningaskunnassa 410 miljoonaa GBP (joka vastaa 497,6 milj. ecua).

Asian tosiseikat

10. Pääasian kantaja Stanley Charles Atkins, joka asian vireilletulohetkellä eli 25.6.1991 oli 63-vuotias ja kuului työtä tekevään väestöön, nosti kanteen High Court of Justice, Queen's Bench Divisionissa, ja väitti, että hän oli direktiivin 4 artiklan 1 kohdan mukaisen tasa-arvoisen kohtelun periaatteen vastaisesti joutunut sukupuoleen perustuvan syrjinnän kohteeksi, koska häneltä oli evätty Wrekin District Councilin ylläpitämän järjestelmän mukainen alennus julkisiin kulkuvälineisiin, vaikka saman ikäisillä naisilla on oikeus tällaiseen alennukseen.

Ennakkoratkaisukysymykset

11. High Court of Justice, Queen's Bench Division, on 23.5.1994 tekemällään päätöksellä esittänyt Euroopan yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Kuuluuko ensimmäisen vastaajan ylläpitämä matkalippujen alennusjärjestelmä direktiivin 79/7/ETY 3 artiklan soveltamisalaan?

2) Jos vastaus ensimmäiseen kysymykseen on myöntävä, sovelletaanko direktiivin 79/7/ETY 7 artiklan 1 kohdan a alakohtaa esillä olevaan asiaan?

3) Jos direktiiviä 79/7/ETY on rikottu, voivatko sellaiset henkilöt, jotka eivät ole nostaneet kannetta tai esittäneet vastaavaa vaatimusta ennen yhteisöjen tuomioistuimen tuomion antamista, vedota tämän direktiivin välittömään oikeusvaikutukseen ja vaatia vahingonkorvausta tätä tuomiota edeltävältä ajalta?"

Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys

12. Ensimmäisellä ennakkoratkaisukysymyksellään kansallinen tuomioistuin pyrkii saamaan selvitystä siihen, onko direktiivin 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että Wrekin District Councilin ylläpitämän järjestelmän kaltainen järjestelmä, jolla tuetaan eläkeläisten julkisten kulkuvälineiden käyttöä, kuuluu direktiivin asialliseen soveltamisalaan.

Asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa

13. Atkins väittää, että kyseessä on lakisääteinen järjestelmä, joka antaa turvaa sairauden, työkyvyttömyyden ja niin edelleen varalta ja joka direktiivin 3 artiklan 1 kohdan perusteella siten kuuluu sen soveltamisalaan. Järjestelmä on toteutettu lain 93 pykälän 7 momentin nojalla, ja se on siten lakisääteinen järjestelmä. Lailla on sosiaalinen päämäärä, koska sen tarkoituksena on antaa mahdollisuus tuettuun julkisissa kulkuvälineissä matkustamiseen tietyille sosiaalisesti heikossa asemassa oleville ryhmille, joiden fyysinen liikkuvuus ja taloudelliset voimavarat ovat yleensä rajalliset. Lisäksi etuus liittyy suoraan muun muassa vanhuuteen, sillä kenellä tahansa määrätyn iän saavuttaneella henkilöllä on oikeus siihen henkilön muusta henkilökohtaisesta tai taloudellisesta tilanteesta riippumatta.

14. Wrekin District Council, Yhdistyneen kuningaskunnan sekä Saksan ja Ruotsin hallitukset toteavat kuitenkin, että kyseinen järjestelmä ei kuulu direktiivin soveltamisalaan, koska se ei ole sen paremmin kokonaan kuin osaksikaan lakisääteinen järjestelmä, joka antaa turvaa jonkin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa luetellun tapauksen varalta, eikä se myöskään ole sosiaalihuollon muoto 3 artiklan 1 kohdan b alakohdassa tarkoitetulla tavalla. Järjestelmän perusteella ne, joilla on siihen oikeus, kylläkin saavat tiettyjä sosiaalisia etuuksia samalla tavoin kuin ne, jotka saavat koulutusta ja voivat käyttää vapaa-ajan palveluita, mutta tämä ei tarkoita sitä, että järjestelmä kuuluisi perustamissopimuksen 51 ja 118 artiklassa mainitun sosiaaliturvan käsitteen piiriin. Sosiaaliturva antaa turvaa tiettyjen tapausten varalta ja liittyy siten muihin vakuutusmuotoihin. Paikallisviranomaisista riippuu, toteutetaanko, ja missä laajuudessa, tässä esillä olevan kaltaisia järjestelmiä; lisäksi paikalliset järjestelmät ovat kattavuudeltaan hyvin vaihtelevia. Siten kyseessä ei ole lakisääteinen järjestelmä direktiivissä tarkoitetulla tavalla. Järjestelmän ja direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa lueteltujen tapausten välillä ei ole suoraa ja välttämätöntä yhteyttä, koska järjestelmällä avustetaan etuuteen oikeutettuja näiden matkakustannuksissa, jotka eivät itsessään ole säännöksen soveltamisalaan kuuluvia tapauksia. Tässä yhteydessä ei ole merkitystä sillä, että vanhuus on eräs niistä tunnusmerkeistä, joita on käytetty määriteltäessä etuuteen oikeutettuja.

15. Komissio on todennut, että kyseisen järjestelmän on katsottava kuuluvan direktiivin soveltamisalaan. Järjestelmän perusteella

myönnettyjen etuuksien ei komission mukaan voida ilmeisestikään katsoa olevan sosiaaliturvaa siinä merkityksessä, jossa käsitettä käytetään asetuksessa (ETY) N:o 1408/71 [3] (jäljempänä asetus), koska kyse ei ole vakuutusta muistuttavasta järjestelmästä. Etuuksien ei myöskään voida katsoa olevan sosiaalihuoltoa, koska niiden myöntäminen ei ole tarveharkintaista. Direktiivin, jonka oikeudellinen perusta on perustamissopimuksen 235 artikla, on kuitenkin katsottava koskevan sosiaalista suojelua käsitteen laajassa merkityksessä (ks. esim. tämän ilmaisun käyttö direktiivin 1 ja 3 artiklassa). Direktiivin tarkoitus edellyttää sitä, että tasaarvoisen kohtelun periaate ulotetaan kaikkiin sosiaalisen suojelun muotoihin riippumatta siitä, ovatko jäsenvaltiot päättäneet käyttää käytettävissä olevia voimavaroja sosiaaliturvaan tai sosiaalihuoltoon perinteisessä merkityksessä vaiko muihin sosiaalisen suojelun muotoihin. Direktiivin soveltamisalan rajat asetetaan sosiaaliturvan kattavia tapauksia koskevalla luettelolla. Nyt kyseessä oleva järjestelmä on lakisääteinen järjestelmä, joka on suoraan ja todellisesti yhteydessä direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa lueteltuihin tapauksiin, ja järjestelmä kuuluu siten direktiivin asialliseen soveltamisalaan. Se seikka, että lain mukaan paikallisviranomaiset voivat laajentaa järjestelmän koskemaan myös nuoria, ei voi saattaa järjestelmää direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle, sillä muutoin direktiiviä olisi liian helppo kiertää.

3 — Sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin, itsenäisiin ammatinharjoittajiin ja heidän perheenjäseniinsä 14.6.1971 annettu asetus (ETY) N:o 1408/71, sellaisena kuin se on muutettuna ja ajan tasalle saatettuna 2 päivänä kesäkuuta 1983 annetulla neuvoston asetuksella (ETY) N:o 2001/83 (EYVL 1983 L 230, s. 6). Asetus on annettu perustamissopimuksen 51 artiklan nojalla palkattujen työntekijöiden osalta ja 235 artiklan nojalla itsenäisten ammatinharjoittajien osalta.

Yleisiä huomautuksia direktiivin asiallisesta soveltamisalasta

16. Tutkin aluksi, onko asetuksen ja direktiivin asiallinen soveltamisala sama.

17. *Asetuksen* 4 artiklan 1 ja 2 kohdan mukaan sitä sovelletaan kaikkiin yleisiin ja erityisiin sosiaaliturvajärjestelmiin riippumatta siitä, ovatko ne maksuihin perustuvia vai maksuihin perustumattomia, ja jotka liittyvät asetuksessa mainittuihin sosiaaliturvan aloihin, joihin kuuluvat myös vanhuusetuudet. Asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle sen sijaan jää sosiaalihuolto eli etuudet, jotka myönnetään edunsaajan tarpeiden arvioinnin perusteella (4 artiklan 4 kohta).

18. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan asetuksen asiallisen soveltamisalan rajoittaminen tapahtuu kahdessa vaiheessa. Ensiksi tutkitaan, myönnetäänkö etuus sellaisen lainsäädännön perusteella, jossa etuun oikeutetuille annetaan lakisääteinen oikeus eikä jätetä tilaa henkilökohtaisen tarpeen ja olosuhteiden yksilölliselle ja

harkinnanvaraiselle arvioinnille. [4] Siihen, miten etuus on rahoitettu, ei kiinnitetä mitään huomiota. [5] Seuraavaksi tutkitaan, antaako järjestelmä turvaa tiettyjen yksilöityjen tapausten varalta. Oikeuskäytännön osalta voidaan viitata asiassa 249/83, Hoeckx, 27.3.1985 annettuun tuomioon, joka koski belgialaista järjestelmää, jonka perusteella vähävaraisille henkilöille taattiin vähimmäistulot ja jossa yhteisöjen tuomioistuin totesi, että etuuden tarkoituksena ei ollut minkään asetuksessa yksilöidyn erityisen tapauksen vaikutusten lieventäminen. [6]

19. Kansalliset järjestelmät voivat henkilöllisen soveltamisalansa, tavoitteensa ja järjestelmien soveltamiseksi annettujen säännöstensä perusteella liittyä sekä sosiaaliturvaan että sosiaalihuoltoon, ja sen ratkaiseminen, kumman tyyppisestä etuudesta on kysymys, on asetuksen osalta jossain määrin harkinnanvaraista. Esimerkkinä voidaan mainita yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-356/89, Newton, 20.6.1991 antama tuomio, jossa kyse oli Yhdistyneen kuningaskunnan myöntämästä liikkumisavustuksesta, joka myönnettiin lakisääteisten objektiivisten tunnusmerkkien eli sen perusteella, oliko hakija fyysisesti siten vammautunut, että hän ei kyennyt kävelemään tai oli siihen lähes kyvytön. [7] Yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että etuuden tarkoituksena oli ensinnäkin varmistaa vähimmäistulot sellaisille vammaisille henkilöille, jotka olivat kokonaan sosiaaliturvajärjestelmän ulkopuolella, ja toiseksi antaa lisätuloja sosiaaliturvaetuuksia saaville henkilöille. Jälkimmäisen ryhmän osalta etuuden oli katsottava kuuluvan sosiaaliturvan alaan perustamissopimuksen 51 artiklassa ja sen soveltamisesta annetussa lainsäädännössä tarkoitetulla tavalla. [8] Etuus kuului siten asetuksen asialliseen soveltamisalaan. Toisaalta ainoastaan jotkut etuun oikeutetut kuuluivat asetuksen henkilölliseen soveltamisalaan, joka on määritelty 2 artiklan 1 kohdassa (ks. myös 1 artiklan a kohta).

20. Nimensä mukaisesti *direktiivi* koskee miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaista toteuttamista sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä, ja 3 artiklan 1 kohdan mukaan direktiiviä sovelletaan "lakisääteisiin järjestelmiin, jotka antavat turvaa" siinä yksilöityjen tapausten, muun muassa vanhuuden, varalta, sekä sosiaalihuoltoon niiltä osin kuin sillä täydennetään tällaisia järjestelmiä tai korvataan ne.

21. Niiden järjestelmien, jotka kuuluvat asetuksen asialliseen soveltamisalaan, voidaan hyvin katsoa kuuluvan myös direktiivin asialliseen soveltamisalaan niiltä osin kuin asetuksen soveltamisalaan kuuluvat tapaukset kuuluvat myös direktiivin soveltamisalaan. On syytä muistuttaa, että asiassa Newton

4 — Ks. asia C-66/92, Acciardi, tuomio 2.8.1993 (Kok. 1993, s. I-4567, 14 kohta); asia C-111/91, komissio v. Luxemburg, tuomio 10.3.1993 (Kok. 1993, s. I-817, 29 kohta); asia C-78/91, Hughes, tuomio 16.7.1992 (Kok. 1992, s. I-4839, 15 kohta).

5 — Ks. seuraavat alaviitteessä 4 mainitut asiat: asia C-66/92, Acciardi, 18 kohta; asia C-111/91, komissio v. Luxemburg, 31 kohta; asia C-78/91, Hughes, 21 kohta.

6 — Asia 249/83, Hoeckx, tuomio 27.3.1985 (Kok. 1985, s. 973, 13 ja 14 kohta).

7 — Asia C-356/89, Newton, tuomio 20.6.1991 (Kok. 1991, s. I-3017).

8 — Ks. em. asia Newton, tuomion 14 ja 15 kohta.

yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että vammaisille tarkoitettu liikkumisavustus kuului asetuksen asialliseen soveltamisalaan.

22. Mielestäni ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä käänteistä johtopäätöstä ja katsoa, että asetuksessa tarkoitettu sosiaaliturvan käsite on yhtä kuin direktiivin soveltamisala, sellaisena kuin se on määritelty 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa. Direktiiviin ei sisälly mitään sellaista, jonka perusteella direktiivissä käytetty sosiaaliturvan käsite pitäisi käsittää samalla tavalla kuin asetuksessa tai ylipäänsä millään erityisellä tavalla. Sosiaaliturvan käsitettä käytetään siten myös direktiivin otsikossa (miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun —— toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä); tästä käy selvästi ilmi, että käsitettä käytetään tässä erilaisessa ja laajemmassa merkityksessä kuin asetuksessa. Otsikossa käytetty käsite kattaa 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa mainittujen turvaa antavien lakisääteisten järjestelmien lisäksi myös 3 artiklan 1 kohdan b alakohdassa mainitun sosiaalihuollon.

23. Myös johdanto-osan toisesta perustelukappaleesta, jonka mukaan tasa-arvoisen kohtelun periaate sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä on ensiksi toteutettava niissä "lakisääteisissä järjestelmissä, jotka antavat turvaa — — vanhuuden — — varalta, sekä sosiaalihuollossa — —", käy ilmi, että direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdan on katsottava tarkoittavan, että direktiivin soveltamisalaan eivät kuulu ainoastaan ne sosiaaliturvaetuudet, jotka mainitaan asetuksessa, vaan myös muut sosiaaliseen suojeluun kuuluvat etuudet.

24. Voitaisiin väittää, että kun 1 artiklassa, jossa määritellään direktiivin tarkoitus, puhutaan 3 artiklassa tarkoitetusta sosiaaliturvasta ja muusta sosiaalisesta suojelusta, 1 artiklassa käytetty sosiaaliturvan käsite viittaisi tässä 3 artiklan 1 kohdan a alakohtaan, jossa kyse on siinä lueteltujen tapausten varalta turvaa antavista lakisääteisistä järjestelmistä, ja 1 artiklassa käytetty ilmaus "muu sosiaalinen suojelu" puolestaan viittaisi 3 artiklan 1 kohdan b alakohtaan, jossa kyse on sosiaalihuollosta, jonka tarkoituksena on täydentää 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettuja järjestelmiä tai korvata ne. Direktiivin 1 artiklassa ei kuitenkaan käytetä 3 artiklan 1 kohdan a alakohdan tavoin käsitettä sosiaalihuolto, vaan sen sijaan ilmausta "sosiaaliturva ja muu sosiaalinen *suojelu*", ja sanaa suojelu * käytetään vain 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa, mutta ei sen sijaan 3 artiklan 1 kohdan b alakohdassa. Tämän vuoksi voitaneen olettaa, että 1 artiklassa käytetty ilmaus "muu sosiaalinen suojelu" ei viittaa 3 artiklan 1 kohdan b alakohtaan tai se ei viittaa yksinomaan siihen vaan että sillä tarkoitetaan myös ainakin joitakin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa luetelluista etuuksista.

25. Itse 3 artiklan 1 kohdassa ei käytetä käsitettä sosiaaliturva tai vastaavaa ilmaus-

* Direktiivin suomenkielisessä versiossa sanaa suojelu käytetään vain 1 artiklassa, ja se on korvattu sanalla turva 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa.

ta [9] direktiivin soveltamisalan rajoittamiseksi. Jos tämän säännöksen soveltamisalaa olisi ollut tarkoitus rajoittaa, olisi ollut luontevaa käyttää tätä käsitettä 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa käytetyn laajemman ilmauksen "lakisääteiset järjestelmät, jotka antavat turvaa" sijasta.

26. Sitä tosiasiaa, että direktiivi on soveltamisalaltaan laajempi kuin asetus, on tarkasteltava ottaen huomioon se, että direktiivi on itsenäinen ja asetuksesta riippumaton lainsäädäntötoimi, jonka tarkoitus ei ole sama kuin asetuksen. Sen päämääränä ei ole asetuksen tapaan koordinoida tiettyjä kansallisia sosiaaliturvajärjestelmiä, vaan sitä vastoin varmistaa se, että kansalliset sosiaalista suojelua koskevat järjestelmät ovat perusoikeuden eli miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen mukaisia. Viittaisin tässä siihen yhteisön oikeuden yleiseen periaatteeseen, jonka mukaan tulkinnalla on pyrittävä varmistamaan kyseisen lainsäädäntötoimen tehokkuus. Se seikka, että direktiivi on annettu 235 artiklan nojalla, merkitsee myös sitä, että perustamissopimuksen 51 ja 118 artiklan sanamuodolla ei ole merkitystä direktiiviä tulkittaessa.

27. Tämä tulkinta on mielestäni direktiivin 3 artiklan 1 kohtaa koskevan yhteisöjen tuomioistuimen tähänastisen oikeuskäytännön mukainen. Yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, että "sen varmistamiseksi, että tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittainen toteuttaminen — — tapahtuu yhdenmukaisella tavalla koko yhteisön alueella, 3 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että siinä tarkoitetaan kaikkia etuuksia, jotka *laajasti tulkittuna* ovat osa jotakin edellä mainittua lakisääteistä järjestelmää, tai sosiaalihuoltoa, jolla täydennetään tällaista järjestelmää tai korvataan se". [10] Direktiivin soveltamisalaan kuuluakseen etuuden on muodostettava kokonaan tai osaksi lakisääteinen järjestelmä, joka antaa turvaa jonkin luettelossa mainitun tapauksen varalta, tai sen on oltava sosiaalihuollon muoto, jolla on sama tarkoitus. [11] Tämä edellytys täyttyy, kun etuus on *suoraan ja todellisesti* yhteydessä [12] turvaan, jota annetaan jonkin yksilöidyn riskin varalta, joihin kuuluvat vanhuus ja työkyvyttömyys. [13] Täten ratkaisevan tärkeää on se, että etuudella annetaan turvaa direktiivin soveltamisalaan kuuluvan tapauksen varalta, mikä edellyttää sitä, että etuuden ja kyseisen tapauksen välillä on suora ja todellinen yhteys.

28. Yhteisöjen tuomioistuin ei oikeuskäytännössään ole rajoittanut direktiivin soveltamisalaa niiden perinteisten tunnusmerkkien perusteella, kuten esimerkiksi jäsenyyden, työskentelykausien ja vakuutukseen liittyvien näkökohtien, joihin Wrekin District Council, Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus ja Saksan hallitus vetoavat; merkitystä ei

9 — Kuten esim. käsitteitä sosiaaliturvan ala tai sosiaaliturvajärjestelmä.

10 — Ks. asia 150/85, Drake, tuomio 24.6.1986 (Kok. 1986, s. 1995, 23 kohta). Kursivointi kirjoittajan.

11 — Ks. edellä alaviitteessä 10 mainittu asia Drake, tuomion 21 kohta; asia C-243/90, Smithson, tuomio 4.2.1992 (Kok. 1992, s. I-467, 12 kohta); yhdistetyt asiat C-63/91 ja C-64/91, Jackson ja Cresswell, tuomio 16.7.1992 (Kok. 1992, s. I-4737, 15 kohta); asia C-137/94, Richardson, tuomio 19.10.1995 (Kok. 1995, s. I-3407, 8 kohta).

12 — [Alaviite koskee vain tanskankielistä versiota.]

13 — Ks. edellä mainitut asia Smithson, tuomion 14 kohta; asia Jackson ja Cresswell, tuomion 16 kohta; ja asia Richardson, tuomion 9 kohta.

myöskään ole annettu sille, miten etuudet rahoitetaan. Yhteisöjen tuomioistuin katsoi siten asiassa Richardson antamassaan tuomiossa, [14] että julkisesti rahoitettu lääkekulujen maksamisesta vapauttamista koskeva järjestelmä kuului direktiivin soveltamisalaan huolimatta siitä, että etuus ei ollut yhteydessä tällaisiin perinteisiin tunnusmerkkeihin. Minunkin mielestäni on olemassa merkittäviä syitä, jotka puhuvat tällaisten edellytysten asettamista vastaan. On tietysti monia jäsenvaltioita, joissa sairauden, vanhuuden ja niin edelleen varalta annettava turva perustuu siihen, että sairausvakuutusrahastoon, eläkejärjestelmiin ja niin edelleen maksettavat maksut on "korvamerkitty". On kuitenkin myös jäsenvaltioita, joissa sosiaaliturvajärjestelmät eivät perustu tähän, vaan ne rahoitetaan kokonaisuudessaan yleisistä veroista ja maksuista kertyneistä julkisista varoista (jotka sen jälkeen jaetaan uudelleen). Tanskan kansaneläke- ja sairausvakuutusjärjestelmät voidaan mainita esimerkkeinä sellaisista lakisääteisistä järjestelmistä, jotka antavat turvaa vanhuuden ja sairauden varalta ja jotka nykyään rahoitetaan yksinomaan veroista ja maksuista kertyvin varoin ja joihin ei liity mitään maksujen maksamista tai jäsenyyttä koskevaa vaatimusta ja joiden perusteella etuudet myönnetään työskentelykausista riippumatta. On selvää, että tällaiset järjestelmät kuuluvat direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamisalaan.

29. Asiassa Richardson annetun tuomion 13 kohdasta voidaan lopuksi päätellä, että ilmaisusta "lakisääteinen järjestelmä, joka antaa turvaa" ei johdu sellaista edellytystä, jonka mukaan etuuden olisi muodollisesti oltava osa kansallista sosiaaliturvajärjestelmää. Sanaan järjestelmä ei sisälly mitään erityistä rajoitusta, ja sillä perusteella, minkä ministeriön vastuualueeseen jokin lainsäädännön ala on sisällytetty, ei voida tehdä johtopäätöksiä siitä, antaako tämän lainsäädännön mukainen etuus turvaa yhteisön oikeudessa tarkoitetulla tavalla. [15] Sen, missä määrin asia on näin, on riiputtava etuuden erityisen laadun arvioimisesta. Niinpä direktiivin soveltamisalaan kuuluvat kaikki ne etuudet, jotka sisältyvät järjestelmiin, jotka antavat turvaa direktiivissä lueteltujen tapausten varalta, riippumatta siitä, miten ne on kansallisissa oikeusjärjestelmissä määritelty ja miten niitä on näissä säännelty. [16]

Onko tässä asiassa kyse lakisääteisestä järjestelmästä?

30. Wrekin District Councilin myöntämien alennusten kaltainen etuus, samoin kuin asiassa Richardson kyseessä ollut vapautus lääkekulujen maksamisesta, perustuu lakiin, ja se on pantu täytäntöön asetuksella. [17] Sitä ei mielestäni voida pitää merkittävänä, että paikallisviranomaiset ovat toteuttaneet (lakiin perustuvan) järjestelmän ja ylläpitävät sitä. On usein tarkoituksenmukaista, että järjestelmää ylläpitävät viranomaiset, jotka ovat velvolliset vastaamaan järjestelmästä aiheutuvista kuluista ja rahoittamaan tällaiset kulut verotuksella. Pöytäkirjasta, joka on laadittu

14 — Ks. alaviite 11.

15 — Viittaisin tässä asiassa Richardson antamani ratkaisuehdotuksen 12 kohtaan, josta käy ilmi, että on vaikeata löytää puolueettomampi käsite.

16 — Ks. julkisasiamies Mancinin ratkaisuehdotuksen 5 kohta edellä alaviitteessä 10 mainitussa asiassa Drake.

17 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu asia Richardson, tuomion 11 kohta.

lakiesitystä käsitelleestä House of Commonsin istunnosta, käy ilmi, että Yhdistyneessä kuningaskunnassa "sosiaalipalveluja" on perinteisesti hoidettu paikallisella tasolla. Tällaiset perinteet voivat olla erilaisia eri jäsenvaltioissa, ja direktiivin tehokkaan ja yhdenmukaisen soveltamisen tarve edellyttää, että tällaisiin eroihin ei kiinnitetä huomiota direktiivin, ja siten myös tasa-arvoisen kohtelun periaatteen, soveltamisalaa määriteltäessä. Vastaavasti, kuten edellä 29 kohdassa todettiin, etuuden ei voida katsoa jäävän direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle yksinomaan sen takia, että etuus perustuu *Transport Act 1985*:een, eikä se siten muodollisesti sisälly sellaiseen lakiin, jonka päämääränä on sosiaalinen suojelu. [18] Niinpä katson, että Wrekin District Councilin myöntämän etuuden kaltainen etuus on direktiivissä tarkoitetulla tavalla lakisääteinen järjestelmä.

Antaako järjestelmä turvaa vanhuuden varalta?

31. Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa edellytetään, että järjestelmä antaa turvaa muun muassa vanhuuden varalta. Voidaan tietysti keskustella yleisemmin, onko vanhuus alkanut 60 tai 65 vuotta täyttäneiden henkilöiden osalta. Direktiivissä itsessään ei kuitenkaan määritellä tätä tapausta viittaamalla tiettyyn ikään, eikä sillä myöskään pyritä yhdenmukaistamaan tällaisia seikkoja. Niinpä direktiivissä on katsottava viitattavan siihen merkitykseen, jossa käsitettä käytetään eri maiden kansallisissa oikeusjärjestelmissä.

32. Direktiivin tarkoituksena on varmistaa perustavanlaatuinen oikeus, nimittäin oikeus tasa-arvoiseen kohteluun sellaisten etuuksien osalta, jotka antavat turvaa tiettyjen tapausten, muun muassa vanhuuden, varalta. Ilmauksesta "antaa turvaa" seuraa välttämättä, että etuudella täytyy olla sosiaalinen tavoite ja että sen tarkoituksena on oltava korjata niitä seurauksia, jotka aiheutuvat tietystä tapauksesta, muun muassa vanhuudesta. Ilmeisiä esimerkkejä tästä ovat vanhuuseläkkeet, joiden avulla tietyn iän saavuttaneilla henkilöillä on mahdollisuus jättää työmarkkinat ja silti säilyttää tietty elintaso, sekä vapautus lääkekulujen maksamisesta, jolla varmistetaan se, että esimerkiksi sairaiden vanhuksien ei tarvitse taloudellisten syiden vuoksi olla hankkimatta tarpeellisia lääkkeitä. Kotiavustaja- ja ateriapalvelujärjestelmät ovat myös osa vanhuksille tarkoitettua sosiaalista suojaverkkoa; ilman niitä vanhukset usein luopuvat siivouksesta, kaupassa käynnistä tai aterioiden valmistamisesta.

33. Vanhuudelle on yleisesti ottaen tunnusomaista se, että kyky liikkua yksin on heikentynyt. Monilla vanhuksilla on ongelmia,

18 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu asia Richardson, tuomion 13 kohta.

jotka liittyvät liikunta- ja näkökykyyn, kuuloon ja reagointikykyyn. Useimpien ihmisten taloudellinen tilanne huononee äkillisesti, kun he saavuttavat eläkeiän ja jäävät eläkkeelle. Mahdollisesta työsuhdeautosta on luovuttava, ja on joko vaikeaa tai mahdotonta saada riittävästi varoja auton hankintaan ja/*tai* ylläpitoon. Kaupassa käyminen ja yhteyden pitäminen perheeseen ja ystäviin edellyttää monien iäkkäiden henkilöiden kohdalla julkisten kulkuvälineiden käyttämistä. Mahdollisuus käyttää julkisia kulkuvälineitä on lisäksi erityisen tärkeätä vanhuksille, jotka asuvat harvaan asutuilla alueilla. Järjestelmien, joilla tarjotaan edullista mahdollisuutta käyttää julkisia kulkuvälineitä, on siksi mielestäni katsottava olevan tärkeä osa vanhusten sosiaalista suojaverkkoa. Ei voi olla kohtuullista verrata etuutta, jolla tuetaan vanhusten julkisten kulkuvälineiden käyttöä, vanhuksille tarjottaviin edullisiin teatteri- tai elokuvalippuihin, kuten Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus on pyrkinyt tekemään. Mahdollisuus käyttää julkisia kulkuvälineitä edullisesti on jotakin täysin muuta, ja keskivertovanhukselle sosiaalisesti paljon tärkeämpi kuin järjestelmät, joiden perusteella hän pääsee oopperaan tai balettiin edullisesti.

34. Se tosiseikka, että oikeus käyttää julkisia kulkuvälineitä ilmaiseksi tai alennettuun hintaan on vanhuksille huomattava sosiaalinen etuus, sopii yhteen sen kanssa, että näiden alennusten perustana oleva laki säädettiin Yhdistyneessä kuningaskunnassa siten, että sillä oli selkeä sosiaalinen päämäärä, mikä käy ilmi pöytäkirjasta, joka on laadittu lakiesitystä käsitelleestä House of Commonsin istunnosta. Järjestelmä rinnastettiin esimerkiksi asumistukeen ja vanhuksille tarjottaviin aterioihin. Wrekin District Councilin lain perusteella myöntämien alennusten kaltaiset etuudet ovat siten mielestäni olennainen osa sosiaalista suojelua.

35. Sillä seikalla ei ole asiassa merkitystä, että Yhdistyneessä kuningaskunnassa päätettiin käteisenä rahana maksettavan etuuden sijasta jakaa etuudet sellaisen julkisesti rahoitetun järjestelmän muodossa, jonka ansiosta vanhukset voivat matkustaa julkisilla kulkuvälineillä alennettuun hintaan. Käteisenä rahana maksettava etuus ei varmistaisi samassa määrin sitä, että edunsaajina olevien henkilöiden ryhmän liikkumismahdollisuudet lisääntyisivät, sillä raha voitaisiin käyttää muihin tarkoituksiin. Tässä asiassa esillä oleva alennusjärjestelmä on suunniteltu itse asiassa siten, että järjestelmästä koituva taloudellinen hyöty on suoraan verrannollinen kyseessä olevan henkilön tarpeeseen käyttää julkisia kulkuvälineitä. Lisäksi on täysin mahdollista, että viranomaisille järjestelmästä aiheutuvat kokonaismenot ovat vähäisemmät kuin vanhusten järjestelmästä saaman edun kokonaisarvo. Järjestelmä

voitaisiin organisoida siten, että julkiset viranomaiset saavat alennuksia määrätessään, että edunsaajien on käytettävä julkisia kulkuvälineitä muulloin kuin ruuhka-aikana.

Ovatko avustukset suoraan ja todellisesti yhteydessä vanhuuden varalta annettavaan turvaan?

36. Kuten jo mainittiin, yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan edellytetään, että etuuden pitää olla suoraan ja todellisesti yhteydessä turvaan, jota annetaan jonkin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa luetellun tapauksen varalta. On tutkittava, mikä on edellytyksen tarkempi sisältö.

37. Asiassa Drake antamassaan tuomiossa [19] yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että direktiiviä oli sovellettava järjestelmään, jonka perusteella tietyillä vammaisista huolehtivilla henkilöillä oli oikeus vammaishuoltoavustukseen. Yhteisöjen tuomioistuin totesi tuomion 24 kohdassa, että etuus riippui vammaisuudesta siten, että vammaisuus oli perusedellytys etuuden maksamiselle.

38. Asiassa C-243/90, Smithson, 4.2.1992 antamassaan tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin katsoi päinvastoin, että sellainen järjestelmä, jonka tarkoituksena oli *yleisesti* taata henkilöille, joiden todelliset tulot alittavat tietyt laskennalliset tulot, erityinen avustus asumiskustannuksia varten, ei kuulunut direktiivin soveltamisalaan. [20] Yhteisöjen tuomioistuin totesi tuomion 15, 16 ja 17 kohdassa seuraavaa:

"On todettava, että direktiivin 79/7/ETY 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa ei tarkoiteta lakisääteisiä järjestelmiä, joiden tarkoituksena on taata henkilöille, joiden todelliset tulot alittavat tiettyjen kriteerien perusteella laskettavat tulot, erityinen avustus asumiskustannuksia varten.

Edunsaajan ikä ja työkyvyttömyys ovat vain kaksi niistä kriteereistä, joiden perusteella ratkaistaan, onko edunsaaja taloudellisesti tällaisen avustuksen tarpeessa. Se, että näiden kriteerien perusteella ratkaistaan myös oikeus saada eläkeläisille myönnettävä lisäosa, ei riitä tämän etuuden saattamiseen direktiivin 79/7/ETY soveltamisalaan.

Lisäosa on nimittäin erottamaton osa kokonaisetuutta, jolla pyritään kompensoimaan sitä, että edunsaajan tulot eivät riitä asumiskustannusten maksamiseen, eikä lisäosaa voida pitää itsenäisenä järjestelmänä, jonka tarkoituksena on antaa turvaa tiettyjen

19 — Ks. alaviite 10.

20 — Ks. alaviite 11.

direktiivin 79/7/ETY 3 artiklan 1 kohdassa lueteltujen tapausten varalta."

39. Yhdistetyissä asioissa C-63/91 ja C-64/91, Jackson and Cresswell, 16.7.1992 annetussa tuomiossa [21] vahvistettiin se, että direktiivin soveltamisalaan eivät kuulu sellaiset yleiset järjestelmät, joiden mukaisista etuuksista pääsee nauttimaan tietyin edellytyksin kuka tahansa riippumatta siitä, onko hänen osaltaan toteutunut mikään direktiivissä yksilöidyistä tapauksista. Yhteisöjen tuomioistuin viittasi siihen tosiseikkaan, että etuus, jonka tarkoituksena oli varmistaa edunsaajille vähimmäistulo, myönnettiin yleisesti tuloja koskevien kriteerien perusteella "riippumatta siitä, onko jokin direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa lueteltu tapaus toteutunut".

40. Yhteisöjen tuomioistuin katsoi viimeksi edellä mainitussa asiassa Richardson antamassaan tuomiossa, [22] että direktiiviä sovelletaan lääkekulujen maksamisesta vapauttamista koskevaan järjestelmään, koska tämä etuus myönnetään vain yksilöidyille henkilöryhmille, joiden osalta kyseinen tapaus, tässä tapauksessa sairaus, on toteutunut.

41. Tästä oikeuskäytännöstä voidaan päätellä, ettei riittävää ole se, että etuuden saajan kohdalla on *todella* toteutunut jokin direktiivissä lueteltu tapaus ja että hän siten on avun tarpeessa. [23] Päinvastaisessa tapauksessa direktiivin soveltamisalaan kuuluisivat käytännöllisesti katsoen kaikki etuudet, mikä tuskin sopisi yhteen direktiivin sanamuodon kanssa. Ei ole myöskään riittävää, että yksilöidyt riskit sisältyvät laskentasääntöihin, joilla voi olla vaikutusta etuuden määrään, jos itse etuus myönnetään kiinnittämättä erityistä huomiota näihin riskeihin. Itse etuuden tai järjestelmän on nimenomaan oltava suoraan ja todellisesti yhteydessä näihin riskeihin.

42. Wrekin District Councilin ylläpitämän kaltaisessa järjestelmässä julkinen viranomainen myöntää edunsaajille lakiin perustuvan etuuden harkinnanvaraisia seikkoja huomioon ottamatta. Kyseessä ei ole etuus, jonka saamiseen mikä tahansa väestöryhmä olisi oikeutettu. Etuus myönnetään yksinomaan selkeästi määritellyille henkilöryhmille, joiden kohdalla vanhuus ja työkyvyttömyys on toteutunut. Samoin kuin edellä mainituissa asioissa Drake [24] ja Richardson [25] on todettu, tietyn tapauksen toteutuminen on välttömästi laissa säädetty edellytys edun saamiselle. Kuten edellä 33 kohdassa todettiin, iäkkäillä henkilöillä on usein erityistä tarvetta käyttää julkisia kulkuvälineitä, koska heillä useinkaan ei ole muuta mahdollisuutta päästä liikkumaan.

21 — Ks. alaviite 11.

22 — Ks. alaviite 11, tuomion 11 ja 12 kohta.

23 — Ks. em. asia Jackson ja Cresswell, tuomion 18 kohta. Yhteisöjen tuomioistuin ei ollut samaa mieltä julkisasiamies Van Gervenin kanssa, joka ratkaisuehdotuksessaan suositteli hyvin laajaa tulkintaa siten, että riittävää olisi se, että jokin yksilöity tapaus todella olisi toteutunut edunsaajan kohdalla, mikäli muita etuuksia, jotka takaavat kyseiselle henkilölle tarpeellisen toimeentulominimin, ei ollut.

24 — Ks. alaviite 10, tuomion 24 kohta.

25 — Ks. alaviite 11, tuomion 12 kohta.

43. Esiin voi nousta kysymys, merkitseekö se seikka, että järjestelmän piiriin kuuluvat sekä vanhukset että vammaiset ja että lain perusteella myös nuoret voidaan saattaa sen piiriin, sitä, että kyse ei ole direktiivin soveltamisalaan kuuluvasta etuudesta. Toisin sanoen onko vaadittava, että järjestelmä antaa turvaa vain yhden yksilöidyn tapauksen varalta? Tällaisen rajoituksen olemassaoloa ei mielestäni voida johtaa direktiivin sanamuodosta sen paremmin kuin yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstäkään. Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa luetellaan sen soveltamisalaan kuuluvat tapaukset, mutta siinä ei aseteta vaatimusta, jonka mukaan järjestelmän tai etuuden pitäisi koskea vain yhtä yksilöityä tapausta; edellä mainitussa asiassa Smithson annetun tuomion 17 kohdassa yhteisöjen tuomioistuin totesi samoin, että etuutta ei voida luonnehtia itsenäiseksi järjestelmäksi, "jonka tarkoituksena on antaa turvaa *joitakin* direktiivin 79/7/ETY 3 artiklan 1 kohdassa lueteltuja tapauksia vastaan".

44. Tulkinta, jonka mukaan järjestelmän on liityttävä vain *yhteen* tapaukseen, voisi myös toisaalta johtaa direktiivin epäyhtenäiseen tulkintaan yhteisössä ja toisaalta rajoittaa direktiivin soveltamisalaa. Jos esimerkiksi liikkumisetuuksia myönnetään vain vammaisille, on selvää, että ne kuuluvat direktiivin soveltamisalaan, kuten edellä mainitussa asiassa Newton annetussa tuomiossa. Jos myös vanhukset voisivat saada saman etuuden, kumpikaan näistä henkilöryhmistä ei tämän tulkinnan mukaan tällöin kuuluisi tasaarvoisen kohtelun periaatteen soveltamisalaan, mikä voisi mielestäni johtaa mielivaltaiseen oikeustilaan. Etuutta ei siten pitäisi jättää soveltamisalan ulkopuolelle vain sen vuoksi, että sen perustana oleva lainsäädäntö antaa turvaa useiden direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohdassa yksilöityjen tapausten varalta.

45. Lain mukaan myös nuoret henkilöt voivat kuulua paikallisten järjestelmien piiriin. Wrekin District Council ei kuitenkaan ole käyttänyt tätä mahdollisuutta, vaan sen toteuttaman järjestelmän piiriin kuuluvat vain vanhukset ja vammaiset. Etuutta ei kuitenkaan pitäisi jättää direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle yksinomaan sen vuoksi, että direktiivissä lueteltujen tapausryhmien ohella se myönnetään sellaisten tapausryhmien perusteella, jotka eivät kuulu direktiivin soveltamisalaan. Se tosiseikka, että myös nuorilla henkilöillä on mahdollisuus saada liikkumisetuus, joka tyydyttää heidän ilmeisen tarpeensa käyttää julkisia kulkuvälineitä edullisesti, ei mielestäni vähennä etuuden suoraa ja todellista yhteyttä direktiivin soveltamisalaan kuuluviin tapauksiin. Päinvastaisen kannan omaksuminen johtaisi siihen, että jäsenvaltiot voisivat helposti siirtää etuuden pois direktiivin soveltamisalasta. Toisaalta ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että järjestelmää, jossa päinvastoin määritellään hyvin suuri määrä tapausryhmiä, joiden perusteella etuuksia myönnetään, voitaisiin pitää luonteeltaan niin yleisenä, että se tällä perusteella jää direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle. Näin ei kuitenkaan ole sellaisen järjestelmän osalta, joka perustuu *Transport Act 1985*:n 93 pykälään ja jonka perusteella vain vammaisilla, vanhuksilla ja nuorilla on oikeus etuuteen.

46. Yhteenvetona katson siis, että Wrekin District Councilin ylläpitämän järjestelmän kaltainen järjestelmä, jolla tuetaan vanhusten julkisten kulkuvälineiden käyttöä, on sellainen lakisääteinen järjestelmä, joka on riittävässä määrin yhteydessä vanhuuden varalta annettavaan turvaan, ja että se siten kuuluu direktiivin soveltamisalaan.

47. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen siten, että miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä 19 päivänä joulukuuta 1978 annetun neuvoston direktiivin 79/7/ETY 3 artiklan 1 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että sen soveltamisalaan kuuluu lakisääteinen järjestelmä, jolla julkiset viranomaiset tukevat vanhusten julkisten kulkuvälineiden käyttöä.

Toinen ennakkoratkaisukysymys

48. Kansallinen tuomioistuin pyytää tällä kysymyksellä itse asiassa yhteisöjen tuomioistuinta tarkentamaan direktiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan tulkintaa; tämän artiklan mukaan direktiivi ei rajoita jäsenvaltioiden oikeutta jättää sen soveltamisalan ulkopuolelle muun muassa eläkeiän määrittely vanhuus- ja työeläkkeen myöntämiseksi sekä sen mahdolliset vaikutukset muihin etuuksiin.

49. Atkins väittää, että kyseessä on maksuihin perustumaton järjestelmä, jota sovelletaan edunsaajien vanhuuseläkejärjestelmään maksamista eläkemaksuista riippumatta; poikkeusta säännöstä ei tarvitse soveltaa sosiaaliturvajärjestelmän tasapainon säilyttämiseksi. Matkustusetuuden ja vanhuuseläkejärjestelmän välillä ei myöskään ole välttämätöntäyhteyttä.

50. Yhdistynyt kuningaskunta väittää, että 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamisen edellytyksenä ei saisi pitää objektiivisesti välttämätöntä yhteyttä eläkeiän ja muun etuuden välillä suppeasti tulkittuna, vaan pitäisi edellyttää ainoastaan kohtuullista ja suhteellista yhteyttä. Yhdistynyt kuningaskunta ja Wrekin District Council katsovat edelleen, että erilaisen kohtelun poistaminen horjuttaisi järjestelmän taloudellista perustaa, sillä paikallisviranomaiset rahoittavat järjestelmän suurelta osin.

51. Komissio on sitä mieltä, että yhteisöjen tuomioistuin on jo vahvistanut tarvittavat tulkintaseikat, ja se ehdottaa siten, että yhteisöjen tuomioistuin noudattaa tätä.

52. Yhteisöjen tuomioistuimella on jo ollut tilaisuus ottaa kantaa 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan poikkeussäännöksen merkityk-

seen. [26] Tämän oikeuskäytännön mukaan säännöstä, joka merkitsee poikkeusta perustavanlaatuiseen yhteisön oikeuden periaatteeseen, on tulkittava suppeasti. [27] Yhteisöjen tuomioistuin on todennut edelleen, että 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan toisen lauseen soveltamisalaan kuuluu ainoastaan erilainen kohtelu, joka on objektiivisesti ja välttämättä yhteydessä erilaisiin eläkkeisiin. [28] Erilaisen kohtelun on siten oltava objektiivisesti tarpeellista vanhuuseläkejärjestelmän tai koko sosiaaliturvajärjestelmän taloudellisen tasapainon säilyttämiseksi tai vanhuuseläkejärjestelmän ja muiden etuusjärjestelmien keskinäisen johdonmukaisuuden turvaamiseksi. [29]

53. Eläkejärjestelmän taloudellisen tasapainon osalta yhteisöjen tuomioistuin täsmensi asiassa Thomas ym. antamassaan tuomiossa, [30] että vaikutus taloudelliseen tasapainoon ei ole riittävän välitön silloin, kun kyse on maksuihin perustumattomaan järjestelmään kuuluvien etuuksien myöntämisestä henkilöille, joiden osalta tietty tapaus on toteutunut, riippumatta siitä, missä määrin näille henkilöille on kertynyt oikeutta vanhuuseläkkeeseen heidän suorittamiensa maksujen perusteella.

54. Wrekin District Councilin lain perusteella myöntämillä etuuksilla ei ole yhteyttä vanhuuseläkettä koskevan oikeuden laajuuteen eikä tämän eläkejärjestelmän rahoitukseen muutoin. Syrjivän kohtelun poistaminen ei siten mielestäni vaikuta eläkejärjestelmän taloudelliseen tasapainoon.

55. Direktiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamiseksi ei riitä se, että syrjivän kohtelun poistaminen — riippumatta siitä miten se tapahtuu — voisi lisätä maksuihin perustumattoman järjestelmän kokonaiskustannuksia. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jäsenvaltiot voivat vapaasti määritellä sosiaalisen suojelun toimenpiteiden laadun ja laajuuden myös sosiaaliturvan alueella sekä niiden toteuttamiseksi tarvittavat konkreettiset toimenpiteet, ja ne voivat sosiaalikulujaan valvoessaan toteuttaa toimenpiteitä, joiden vaikutuksesta tietyt henkilöryhmät menettävät sosiaaliturvaetuuksia, jos nämä toimenpiteet ovat miesten ja naisten tasaarvoisen kohtelun periaatteen mukaisia. [31] Ratkaisevaa on sitä vastoin se, merkitseekö se, että poikkeusmahdollisuus ei ole käytettävissä, sitä, että edunsaaja saattaa saada useita etuuksia, jotka koskevat samaa tarvetta. [32] Esillä olevassa asiassa mikään ei viittaa siihen, että tilanne olisi tämä.

26 — Ks. erityisesti edellä alaviitteessä 11 mainittu asia Richardson sekä asia C-92/94, Graham ym., tuomio 11.8.1995 (Kok. 1995, s. I-2521); asia C-328/91, Thomas ym., tuomio 30.3.1993 (Kok. 1993, s. I-1247); asia C-9/91, Equal Opportunities Commission, tuomio 7.7.1992 (Kok. 1992, s. I-4297).

27 — Ks. alaviitteessä 26 mainittu asia Thomas ym., tuomion 8 kohta.

28 — Ks. em. asia Richardson, tuomion 18 kohta; asia Graham ym., tuomion 11 kohta; em. asia Thomas ym., tuomion 11 kohta.

29 — Ks. em. asia Richardson, tuomion 19 kohta; em. asia Graham ym., tuomion 12 kohta; em. asia Thomas ym., tuomion 12, 15 ja 16 kohta.

30 — Ks. em. asia Thomas, tuomion 14 kohta. Asiassa oli kyse vakavan vammaisuuden ja vammaisen hoidon johdosta myönnettävää avustusta koskevan hakemuksen hylkäämisestä sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka jatkoivat työn tekemistä saavutettuaan naisten tavanomaisen eläkeiän.

31 — Ks. yleisesti edellä alaviitteessä 11 mainittu asia Richardson, tuomion 24 kohta.

32 — Ks. edellä alaviitteessä 26 mainittu asia Thomas ym., tuomion 15 kohta.

56. Edellä mainitussa asiassa Richardson antamassaan tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että lakisääteisen eläkeiän ja lääkekulujen maksamisesta vapauttamista koskevan järjestelmän välillä ei ollut tarpeellista yhteyttä. Yhteisöjen tuomioistuin viittasi siihen, että koska iäkkäillä henkilöillä on tavallisesti suuremmat lääkekulut kuin nuoremmilla, ja näin on tavallisesti silloin, kun iäkkäillä henkilöillä on käytettävissään vähemmän tuloja, voidaan mahdollisesti katsoa perustelluksi se, että tällaiset henkilöt saavat tietystä iästä alkaen vapautuksen lääkekuluista, mutta tällainen toteamus ei kuitenkaan ole sen luontoinen, että se edellyttäisi, että etuuden myöntäminen noudattaisi lakisääteistä eläkeikää ja siten eri ikää miesten ja naisten osalta. [33] Aivan kuten lakisääteisen eläkeiän saavuttaneella naisella on oikeus jatkaa ammatillista toimintaansa tämän iän jälkeenkin, mistä syystä hän voi olla samassa asemassa kuin saman ikäinen työtä tekevään väestöön kuuluva mies, samoin mies voi saada työeläkettä ennen lakisääteistä eläkeikää ja olla siten samassa asemassa kuin samanikäinen nainen, joka on oikeutettu saamaan työeläkettä. [34] Nämä perustelut voidaan mielestäni esittää myös tässä asiassa.

57. Tulkinta, jonka mukaan Wrekin District Councilin antaman etuuden kaltainen etuus kuuluu 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamisalaan, johtaisi mielestäni siihen, että kaikki vanhuuden varalta turvaa antavat etuudet kuuluisivat tämän poikkeussäännöksen soveltamisalaan. Jäsenvaltioiden tarvitsisi vain tehdä etuus riippuvaiseksi siitä, että vastaanottaja on saavuttanut eläkeiän. Tällainen oikeudellinen kanta olisi kuitenkin vaikea sovittaa yhteen sen tosiseikan kanssa, että vanhuus nimenomaisesti kuuluu direktiivin soveltamisalaan ja että sillä on siten tarkoitettu olevan todellista sisältöä. Siksi sen, että vanhuksille myönnettävien etuuksien, jotka eivät ole vanhuuseläkkeen luontoisia, on katsottava kuuluvan 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamisalaan, olisi oltava poikkeus eikä sääntö.

58. Toisin kuin asiassa C-92/94, Graham ym., 11.8.1995 annetussa tuomiossa (Kok. 1995, s. I-2521), jossa oli kyse työkyvyttömyyseläkkeestä, nyt käsiteltävänä olevassa asiassa ei ole kyse sellaisesta etuudesta, jonka vanhuuseläke korvaa. Esillä oleva etuus sitä vastoin on vanhuuden varalta turvaa antava lisäetuus, eikä tässä edellytetä, että etuuden olisi välttämättä oltava yhteydessä eläkeikään. Etuutta ei ole muotoiltu sellaiseksi, että se myönnetään vain iäkkäille henkilöille, jotka ovat jättäneet työmarkkinat, sillä tässä tapauksessa etuuden voitaisiin katsoa olevan vanhuuseläkettä täydentävä etuus. Etuuden saamisen ainoa edellytys on, että edunsaaja on saavuttanut tietyn iän, joka on naisten kohdalla 60 vuotta ja miesten kohdalla 65 vuotta. Samoin kuin asiassa Richardson, tässäkin voidaan hyvin ajatella, että etuus myönnetään naiselle, joka jatkaa työn tekemistä, mutta evätään mieheltä, joka on jättänyt työmarkkinat.

59. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa toiseen ennakkoratkaisukysymykseen siten, että

33 — Ks. em. asia Richardson, tuomion 26 kohta.

34 — Ks. em. asia Richardson, tuomion 27 kohta.

direktiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että tätä poikkeussäännöstä ei sovelleta Wrekin District Councilin ylläpitämän kaltaiseen matkalippujen alennusjärjestelmään.

Kolmas ennakkoratkaisukysymys

60. Yhteisöjen tuomioistuin on katsonut muun muassa asiassa 286/85, McDermott ja Cotter, 24.3.1987 antamassaan tuomiossa, [35] että direktiivin 4 artiklan 1 kohdalla, jossa kielletään sukupuoleen perustuva syrjintä, on välitön oikeusvaikutus. Kolmannessa ennakkoratkaisukysymyksessä yhteisöjen tuomioistuinta pyydetään pääasiallisesti ratkaisemaan, onko tuomion ajallisten vaikutusten rajoittamiselle perusteita siinä tapauksessa, että yhteisöjen tuomioistuin katsoo, että direktiiviä on tulkittava siten, että pääasiassa esillä olevan kaltaiset alennukset kuuluvat direktiivin soveltamisalaan ja että 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamiselle ei ole perusteita.

61. Yhdistynyt kuningaskunta ja Wrekin District Council ovat vaatineet yhteisöjen tuomioistuinta rajoittamaan tällaisen tuomion ajallisia vaikutuksia ja vedonneet siihen, että ei ollut syytä olettaa direktiivin estävän lain 93 pykälän voimassa pitämisen ja että olisi hallinnollisesti vaikeata tarkastaa korvausvaatimusten todelliset perusteet. Lisäksi esiin nostetaan kysymys tuomion taloudellisista seurauksista etenkin paikallisviranomaisten kannalta. Wrekin District Councilin yhteisöjen tuomioistuimelle esittämien kirjallisten huomautusten liitteessä 2 arvioidaan, että miehiä koskevan ikärajan alentaminen 60 vuoteen lisäisi etuuteen oikeutettujen henkilöiden määrää 13,1 prosentilla ja kuluja 53,7 miljoonalla GBP (joka vastaa 65,17 milj. ecua) vuosittain.

62. Atkins ja komissio sitä vastoin katsovat, että tuomion ajallisten vaikutusten rajoittamiselle ei ole perusteita, koska yhteisöjen toimielimet eivät ole menetelleet siten, että Yhdistynyt kuningaskunta voisi vedota perusteltuun luottamukseen. Taloudelliset seuraukset eivät sellaisenaan oikeuta rajoittamaan tuomion ajallisia vaikutuksia.

63. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhteisöjen tuomioistuimen säädöksen tulkinnan vaikutukset eivät rajoitu pelkästään aikaan tuomion antamisen jälkeen. Yhteisöjen tuomioistuimen tulkinnalla vain vahvistetaan, miten säännös on ymmärrettävä tai olisi pitänyt ymmärtää. [36] Ainoastaan yhteisöjen tuomioistuin voi päättää tuomion ajal-

35 — Asia 286/85, McDermott ja Cotter, tuomio 24.3.1987 (Kok. 1987, s. 1453, 16 kohta).

36 — Ks. esim. yhdistetyt asiat C-197/94 ja C-252/94, Bautiaa ja Société française maritime, tuomio 13.2.1996 (47 kohta, Kok. 1996, s. I-505); ja asia C-62/93, BP Supergaz, tuomio 6.7.1995 (Kok. 1995, s. I-1883, 39 kohta).

listen vaikutusten rajoittamisesta, [37] mutta yleisen oikeusvarmuuden periaatteen vuoksi tämä voidaan tehdä vain poikkeuksellisesti. [38] Yhteisöjen tuomioistuin on asiaa tarkemmin arvioidessaan antanut ratkaisevan merkityksen sille, onko ratkaisussa kyse yhteisön oikeuden kehittämisestä, [39] ja sille, onko yhteisön toimielimen toiminnan tai toimielimen antamien selitysten perusteella kohtuudella voitu olettaa, että yhteisön oikeutta ei rikota, [40] sekä lopuksi sille, mitkä ovat tuomion ajallisten vaikutusten rajoittamatta jättämisestä aiheutuvat tosiasialliset seuraukset. [41] Tuomion taloudelliset vaikutukset jäsenvaltioille eivät voi sellaisenaan olla perusteena tällaiselle rajoitukselle. [42]

64. Kuten on todettu, olen sitä mieltä, että direktiiviä on tulkittava siten, että sen soveltamisalaan kuuluvat Wrekin District Councilin myöntämien alennusten kaltaiset etuudet. Ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että tämän tulkinnan mukainen tuomio saattaa aiheuttaa suuren määrän melko pieniä summia koskevia korvausvaatimuksia. Hallinnollisesta näkökulmasta tämä voisi olla viranomaisille hyvin raskasta. Rasituksen määrä riippuisi kuitenkin suurelta osin kansallisista näyttö- ja vanhentumissäännöksistä. Vaikka mielestäni tuomion ajallisten vaikutusten rajoittamista voisi käyttää enemmänkin, kuin sitä on yhteisöjen tuomioistuimen tähänastisessa oikeuskäytännössä käytetty, etenkin sellaisissa asioissa, joissa tuomiosta voisi muuten aiheutua huomattavia hallinnollisia seurauksia tai suunnatonta rasitusta kansalliselle tuomioistuinjärjestelmälle, minun on todettava, että esillä olevassa asiassa yhteisöjen tuomioistuimelle ei ole toimitettu mitään näyttöä siitä, että olisi olemassa riittävästi perusteita tuomion ajallisten vaikutusten rajoittamiselle tällaisten merkittävien seurausten välttämiseksi.

65. Katson lisäksi, että ehdotettu tulkinta on yhteensopiva sekä direktiivin sanamuodon että yhteisöjen tuomioistuimen tähänastisen oikeuskäytännön kanssa. Siten kyse ei mielestäni ole yhteisön oikeuden kehittämisestä tai aiemmasta oikeuskäytännöstä poikkeamisesta siten, että tähän voisi liittää perusteltuja odotuksia.

66. Komission, sen paremmin kuin minkään muunkaan yhteisöjen toimielimen, ei voida katsoa antaneen toiminnallaan perusteita, joilla ajallisiin vaikutuksiin puuttuminen voitaisiin perustella. On syytä panna merkille, että merkitystä ei ole sillä, ettei komissio ole

37 — Ks. asia 24/86, Blaizot, tuomio 2.2.1988 (Kok. 1988, s. 379); asia C-262/88, Barber, tuomio 17.5.1990 (Kok. 1990, s. I-1889); ja asia C-228/92, Roquette Frères, tuomio 26.4.1994 (Kok. 1994, s. I-1445).

38 — Ks. esim. alaviitteessä 37 mainittu asia Blaizot, tuomion 28 kohta; ja asia Barber, tuomion 41 kohta.

39 — Ks. esim. em. asia Blaizot, tuomion 31 kohta.

40 — Ks. esim. asia 43/75, Defrenne, tuomio 8.4.1976 (Kok. 1976, s. 455, 72 ja 73 kohta); em. asia Blaizot, tuomion 32 ja 33 kohta; em. asia Barber, tuomion 43 kohta; ja asia C-163/90, Legros ym., tuomio 16.7.1992 (Kok. 1992, s. I-4625, 31, 32 ja 33 kohta).

41 — Ks. esim. alaviitteessä 40 mainittu asia Defrenne, tuomion 74 kohta; ja alaviitteessä 37 mainittu asia Blaizot, 34 kohta.

42 — Ks. esim. asia C-200/90, Dansk Denkavit ja Poulsen Trading, tuomio 31.3.1992 (Kok. 1992, s. I-2217, 20, 21 ja 22 kohta); alaviitteessä 11 mainittu asia Richardson, tuomion 37 kohta; ja edellä alaviitteessä 36 mainittu asia Bautiaa ja Société française maritime, tuomion 55 kohta.

esittänyt vastalausetta, joka koskee lain 93 pykälää tai sen perusteella ylläpidettyjä järjestelmiä. [43]

67. Yhteenvetona totean, että esillä olevassa asiassa ei mielestäni ole osoitettu, että tuomion ajallisten vaikutusten rajoittamiselle olisi olemassa riittävästi perusteita.

68. Siksi ehdotan, että kolmanteen ennakkoratkaisukysymykseen vastataan, että esillä olevassa asiassa ei ole syytä rajoittaa tuomion ajallisia vaikutuksia, joten sellaisetkin henkilöt, jotka eivät ole nostaneet kannetta tai esittäneet vastaavaa vaatimusta ennen tuomion antamista, voivat vedota direktiivin 79/7/ETY välittömään oikeusvaikutukseen ja esittää vaatimuksia tuomiota edeltävältä ajalta.

Ratkaisuehdotus

69. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa High Court of Justice, Queen's Bench Divisionin 23.5.1994 tekemällään päätöksellä esittämiin kysymyksiin seuraavasti:

1) Miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta 19 päivänä joulukuuta 1978 annetun direktiivin 79/7/ETY 3 artiklan 1 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että sen soveltamisalaan kuuluu lakisääteinen järjestelmä, jolla julkiset viranomaiset tukevat vanhusten julkisten kulkuvälineiden käyttöä.

2) Edellä mainitun direktiivin 79/7/ETY 7 artiklan 1 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että sitä ei sovelleta Wrekin District Councilin ylläpitämän kaltaiseen matkalippujen alennusjärjestelmään.

3) Tuomion ajallisia vaikutuksia ei ole syytä rajoittaa, joten sellaisetkin henkilöt, jotka eivät ole nostaneet kannetta tai esittäneet vastaavaa vaatimusta ennen tuomion antamista, voivat vedota direktiivin 79/7/ETY välittömään oikeusvaikutukseen ja esittää vaatimuksia tuomiota edeltävältä ajalta.

43 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu asia Richardson, tuomion 37 kohta.